

Miroslav Krleža
Kristofor Kolumbo
Redatelj: Rene Medvešek
Zagrebačko kazalište mladih
Premijera: 22. studenoga 2014.

Krešimir Mikić kao Kristofor Kolumbo

Foto: Sven Custović

Ana Fazekaš

Na palubi *Santa Marije* manje je više

Paluba admiralske galije „Santa Maria“ s kojom je Kolumbo isplovio u Nepoznato da pobjegne iz Španjolske. Posljednja, očajno vihrovita noć pred Otkrivenjem Novoga Svijeta. Crna trmina, rasparana zelenim odsjevom munja, pa se na hipove vidi gomila razbjesnenih ljudi u krvavom grču posljednje borbe. Mornari admiralske galije podivljali su od straha, od glada, od tmine, gromova i beznađa; sav onaj zanos što ih je ponio na debelu pučinu rasplinuo se, te u tih discipliniranih ljudi, koji su u slijepom oduševljenju bacili na kocku život svoj i galiju da otkriju Novo, nije sada, kad prijeti Crno da ih proguta, preostalo ni mrve dostojanstva.

Drama *Cristoval Colon* nastala je još 1918. godine kao dio nedovršenog ciklusa o *petorici giganta* koji je trebao nositi naslov *Gigantomahija* te utjeloviti tragedije Kolumba, Michelangela, Goye, Kanta i Isusa. Krleža se tekstu o slavnom moreplovcu vraćao u nekoliko navrata, svaki ga put pokušavajući učiniti jasnijim, konkretnijim, *postavljivijim*, no drama je u svim inačicama zadržala ekspresionističku potku, svojstvenu Krležinoj ranoj stvaralačkoj fazi. Nije začudno da mladi autor osjeća privrženost *velikim ličnostima*, neshvaćenim i buntovnim individualcima čije je djelomično odricanje od racija naprosto nužna kolateralna žrtva na njihovu putu u jedino vrijedno istraživanje – u Nepoznato.

Rane se Krležine drame još uvijek više smatraju dramama za čitanje

zbog izrazito poetskog izričaja, ogromnog broja često apstraktnih likova te opsežnih didaskalija koje su umjetnički vrijedne, no ne osobito praktično informativne za potencijalne redatelje i izvođače. Ipak ti tekstovi bude interes redatelja manje-više kontinuirano bivajući vrlo izazovnim predlošcima te redovito rezultiraju zanimljivim rješenjima. No pomalo megalomanski tekst učestalo poziva na megalomanska uprizorenja te autori ponekad upadnu u kič ili tehnički teško izvedive projekte u želji da što više prate viziju tekstnog predloška.

No inscenacija Renea Medveškeka u Zagrebačkom kazalištu mladih kao dominantni je postupak uposlila redukciju svih aspekata. Broj likova smanjen je s niza opisno imenovanih kórova na dvanaestoricu glumaca podijeljenih u tri skupine uz Admirala. Ova intervencija nije oduzela ništa uprizorenju ni sadržajno ni ekspresivno – krikovi, psovke i optužbe zauzimaju velik dio prostora, a mogu jednako dobro funkcionirati u manjim količinama, budući da sadržajno donose relativno malo s obzirom na opseg teksta. Skupine nazvane Malodušni, Borbeni i Dobrodušni (koji se dalje granaju na Slomljene, Pijane, Plahe, Pobožne, Bijesne, Protuslovne itd.) imenovanjem samo pomažu redatelju zahvatiti puni spektar emocija koje su ovladale očajnom posadom broda u neposrednoj opasnosti. Medvešekove dvije skupine po četvero glumaca, Mornari i Robovi, podjednako uspješno dočaravaju emocionalni kaos preciznim i odmjeranim izmjenjivanjem unisone recitacije i kontrolirane polifonije. Krležin tekst i suviše precizno razdjeljuje replike i segmentira masu po dominantnim osjećajima, dok uprizorenje neprestano balansira između stapanja i razdvajanja skupina i pojedinaca, dovodeći do izražaja emocionalni mehanizam koji upravlja ljudima u danoj visokostresnoj situaciji. Veoma je važno shvatiti, a Medvešekova režija to svakako ističe, da se skupine neprestano spajaju u trenucima zajedničkog očajanja, grupiraju se protiv zajedničkog neprijatelja, zatim se razdvajaju u međusobnim prepucavanjima i nadmetanjima. Vizualni dojam također pomaže sklapanju ovako iznijansiranih prizora kao i odmjerena gluma svih sudionika. Krležina retorika općenito se teško pomiruje sa živom riječju na pozornici, frekventni internacionalizmi i novokovance zvuče neprimjereno kad ih izgovaraju likovi od kojih se takav diskurs zaista ne može očekivati, primjerice Mor-

nara i Robova u *Kolumbu*. Dramaturgiju je briljantno odrađila Jelena Kovačić, iskoristivši taj *krležijanski* govor kao gotovo komični dodatak u odabranim momentima te skrativši tekst tako da zadrži sve bitne elemente komada, a da posve eliminiira dugačke i relativno zamorne segmente borbi i prepucavanja te podulje poetske dijelove.

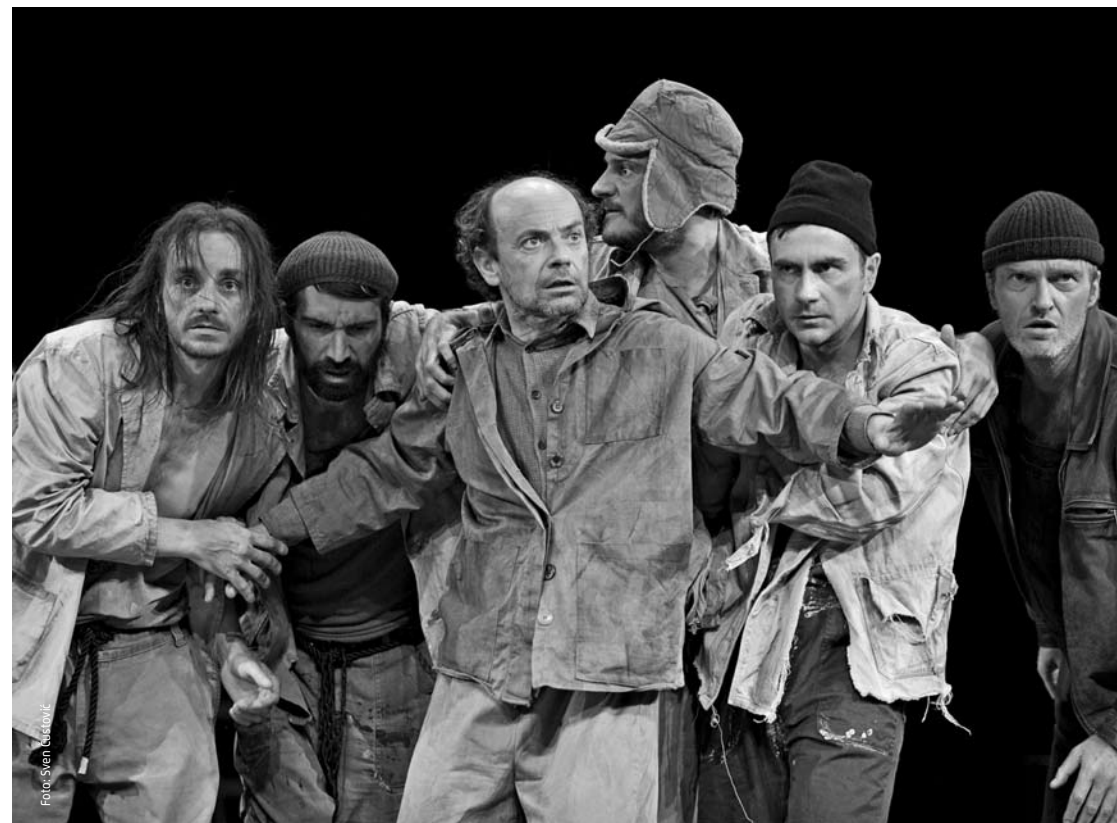
Kristofor Kolumbo sakupio je gotovo čitavi muški dio ZKM-ova ansambla unutar kojega svi dišu kao jedinstveni organizam. Suzdržana i koherentna izvedba svih glumaca osigurava da na sceni vlada osjećaj kolektiva iz kojeg se nitko ne izdvaja – u najboljem mogućem smislu. Admiralsku falangu čine Sreten Mokrović, Zoran Čubrilo, Maro Martinović, kor Mornara Pjer Meničanin, Damir Šaban, Filip Nola i Kristijan Ugrina, a kor Robova Danijel Ljuboja, Frano Mašković, Jasmin Telalović te Petar Leventić. Naslovnu ulogu nosi Krešimir Mikić neprestano se iznova dokazujući kao glumac koji nikada ne iznevjeruje visoka očekivanja, a ova uloga zaista temeljito iskorištava njegovu asketsku građu i izražajne crte lica, mikromimiku koja ispunjava duge odlomke Admiralske tišine. Uloga je Admirala zanimljiva dijelom i zbog činjenice da se lik provlači kroz uprizorenje neprestano kao stalna, iako velik dio vremena nevidljiva prisutnost te na taj način postaje gotovo mitskom figurom, misterioznom i nepristupačnim vođom.

Vizualni je identitet ove predstave temeljen na minimalizmu u njegovoj najboljoj varijanti – na crnu pozadinu gole scene najprije uplovljava maketa lađe kojom glumci započinju igru, zatim se gradacijski dodaju malobrojni elementi scenografije: užad, bačve, raskidana jedra, a sve se u suigri s glumačkom izvedbom sklapa u živu sliku bez ijednog suvišnog elementa, no i bez osjećaja da išta sceni i na trenutak nedostaje. Scenografska rješenja Tanje Lacko jednostavna su, višestruko funkcionalna i estetski ugladena, dok poigravanje dimenzijama stvara zanimljive odnose značenja. Svaki je detalj na sceni režijski iskorišten te dodatno potenciran svjetlom, koje je impresivno oblikovao Aleksandar Čavlek. Kostimi Doris Kristić su blago ilustrativni i nenametljivi u izboru boje i krojeva koji tek nježno daju naslutiti činove. Kostimi Robova i Mornara pomalo prizivaju izgled radničkih uniformi, otrcani su i razdrljeni, dok Admiralska falanga nosi kratke kapute ili sakoe mornarskog kroja. Jedini kostim koji značajno odudara od drugih reducirana je admiralska uniforma. Među

drugim je kostimima razlika suptilnija, što olakšava stanje sudionika u bijesnu masu, osobito značajno u finalu predstave, dok će tada upravo razapeta admiralska uniforma nositi efekt i simboličko značenje.

Kompozicije su u prizorima besprijekorne, pokreti izvrsno koreografirani i izvedeni te se među najdojmljivijim momentima izdvajaju bez sumnje korski segmenti, posebice recitacije i pjesme te korištenje udaraljki. Naime, važan je element uprizorenja bubanj koji suvereno koristi Sreten Mokrović tijekom gotovo čitava uprizorenja, a u jednom trenutku glumci postepeno sklapaju vrlo zanimli-

vu glazbenu kompoziciju ritmički udarajući različitim predmetima na pozornici. Impresivnost glazbene podloge ne začinuje ako se uzme u obzir da je skladatelj u kazalištu već provjereno izvršni Matija Antolić u suradnji s Nenadom Kovačićem, vrsnim mladim perkusionistom čiji je doprinos osjetan i dragocjen. Režija predstave je čista, promišljena i u prividnoj lakoći i jednostavnosti razoružavajuća, što čini ovu predstavu ne samo jednim od vrhunaca sezone već jednom od najboljih predstava koje se mogu pogledati u hrvatskim kazalištima u posljednjih nekoliko godina.

J. Telalović, D. Ljuboja, P. Meničanin, F. Mašković, P. Leventić, F. Nola

Foto: Sven Custović

Pjer Meničanin, Damir Šaban, Krešimir Mikić

Sami ste htjeli u novu zemlju, primili ste predujam! – Zlatom ste nas podmitili, bili smo gladni!

Političke implikacije ovoga komada važne su i nedvojbeno prisutne, no pomalo nejasne i na trenutke gotovo naivne, osobito iz perspektive današnjeg čitatelja. Iako je Kolumbovo ime u naslovu te je ciklus posvećen tragedijama genija, od njegove je pomalo rasute psihologije znatno važnija ona dimenzija teksta u kojoj taj pojedinac interagira s gomilom i s društvom. Likovi grupirani u kórove dje-

luju vođeni, uvjetno rečeno, masovnom psihologijom u iznimnoj situaciji, no Krleža im je u svome uvijek vrlo cerebralnom pristupu ipak podario jasne strukture motivacije i vrijednosnih sustava koji ostaju unutar okvira očekivanog i logičnog. Štoviše, jedini je nedosljedni i iracionalni lik drame upravo naslovni junak. Robovi su naprosto dovedeni u situaciju u kojoj moraju sudjelovati, ali o njoj ne mogu ni na koji način odlučivati te su „u očaju rastrgali okove“ boreći se za (sasvim doslovno) goli život. Robove je najlakše ucjenjivati slobodom za kojom žude, dok su

Mornari donijeli racionalnu odluku da se uključe u misiju, no suočeni sa životnom opasnošću, osjetili su se prevareno. Masom ubrzo zavlada bijes i želja za osvetom, nestaje svaki trag racionalnog i konstruktivnog mišljenja, traži se samo neposredno zadovoljenje agresivnih nagona. U ludilu su svi jednaki, linču će se na kraju pridružiti i Admiralska falanga kada im njihov vođa počne biti smetnjom i tek tada će se privremeno posve izbrisati razlika među klasama, svi će biti jednako žedni admiralske krvi.

Vi više niste roblje. Vi ste slobodni moreplovci kao i mi. (Ali netko ipak mora savijati vesla.)

No izvan spomenutih trenutaka raslojavanje je jasno i sigurno, postoji osjetna tenzija između triju skupina, želja niže rangiranih da se uspnu, govor o jednakosti koji dolazi samo odozdo. Krleža je bio autor zaokupljen aktualnim društvenim događanjima, možda nešto manje očito u ranoj fazi umjetničkog djelovanja, no ta dimenzija ne izostaje u većini njegovih prozih i dramskih tekstova. U očima suvremenog gledatelja univerzalnost tematike komada *Kristofor Kolumbo* s lakoćom se može preformulirati u živu kritiku neposredne stvarnosti. Ton predložka pun je bijesa, žudnja za revolucijom nikako da izraste u štogod veće od nesigurnog plamička, sama je njezina ideja iznevjerena neprestanim vraćanjem istoga, kao da se tek odbija o uske stijenke umova malih ljudi. Na najosnovnijoj razini, komad nudi otužnu perspektivu u kojoj će se većina uvijek u konačnici voditi svojim trivijalnim interesima, dok će iznimni pojedinac buncati u želji da se izdigne iznad svega zemaljskoga te će u konačnici završiti ponižen i razapet zbog neprimjerene vizije. Taj se vođa odmetnuo dalje od dane mu uloge i poželio ono što nijednom čovjeku nije dostupno – domoći se zvijezda. Njegova želja proizlazi iz razočaranja svime što svijet smatra vrijednim, Novim koje je samo parafraza Staroga, razočaranja nepromjenjivom psihologijom ljudi koji ga okružuju.

To nije Admiral, to je đavo! – To je grijeh, ta naša plovidba u Nepoznato. – On je kriv, on nas je zaveo!

Mornari su se pridružili putovanju iz želje za slavom i zarađom, kao i admiralska falanga, s razlikom da se može

lako pretpostaviti da su njihove početne financijske i statusne okolnosti različite te bi bilo lakše optužiti Admiralsku falangu za častohleplje i pohlepu, eksploataciju riskantne situacije povodeći se za uvjerenjem u Admiralov genij. Snaga uvjerenja jasno je usklađena s hijerarhijom na lađi te su u naumu najustrojniji oni Admiralu najbliži i njegovom vizijom najviše zavedeni. Kada je prezentirao misiju španjolskom kralju, Kolumbo je po rukama vrtio globus, pokazivao kružnice, dokazivao siguran povratak te, naravno, kao možda naj snažniji argument koristio perspektivu bogatstva, nove zemlje i roblja, propovijedao o širenju slave njihove velike domovine i katoličke vjere... No tek se nadomak Novoga kopna razotkriva da je Kolumbov plan već u svome početku bio putovanje u nepovrat te se nadao da će zvijezde zavesti i njegovu falangu na pučini, kada se te perspektive na beskrajnoj površini mora pokažu bolno banalnim. Da bi se uzdigao iznad neposredno pragmatičnih motiva za otkrivanje novoga kopna, Kristofor Kolumbo mora biti lišen veze s prizemnim željama i opsesijama, njegovo nerazumno i bijesno htijenje mora *nadglasati oluju*. Pitanje pojedinca, njegovih prava, odgovornosti i ograničenja bila je jedna od tema kojima se Krleža opsesivno bavio u svojem opusu, no pristupao joj je iz različitih rakursa i s različitim emocionalnim nabojem.

Gledajte majmune. Majmuni vole takve trikove, plješču im kao slinava djeca. Što će njima dostojanstvo? Oni ne trebaju nikakvo prijeko, nikakvo novo, oni misle da se vraćaju, zato se vesele.

Zanimljiva je pojava u tekstu Nepoznati – neodređeni lik koji je u Medveškovu uprizorenju prisutan samo kao glas iz zvučnika. Dramaturški je važno da na taj način ostaje otvoren prostor za interpretaciju u smislu da je Admiral, nakon mnogo vremena provedenog u kajiti među teleskopima, kartama i globusima, zaista inficiran svojevrsnim megalomanskim ludilom. Time što Nepoznati ne dobiva vlastito tijelo, već ostaje glas koji se nadvija nad scenu i publiku, stvara se dojam da je riječ o božanskoj intervenciji ili autonomnom glasu u Kolumbovoj svijesti, odnosno pomalo shizofrenoj pojavi. Originalni tekst pak upliće faustovski narativ te daje jasnu aluziju da je Nepoznati neka

Foto: Sigen Custović

vrsta Đavla, istog onog koji je Evi dao *jabuku saznanja*, no ona nije znala što bi s njome.

NARODE, JA HOĆU... – Egoman prokleti! Kako može pojedinac nešto htjeti! Sitan si kao i mi, udavit ćeš se kao i mi! Nadviči gromove ako si Admiral!

Bila bi pretjerana simplifikacija ustanoviti da su članovi posade portretirani isključivo negativno – oni nisu privlačni karakteri, na njima se ne ističe ništa plemenito te je lako optužiti autore za nesklonost likovima običnih ljudi, naroda, u korist egomanijakalnog geniju, no takva bi optužba bila uvelike nepoštena. Ovi su likovi izgrađeni kao izgladnjeli, izmučeni ljudi, koji su nakon dugog vremena na pučini izgubili nadu da ih čeka išta osim bolne i

nedostojanstvene smrti. Karakterizira ih očekivana slabost, agresija koja u takvoj situaciji nužno izvire, no u tome nema baš ništa zločinački, pa čak ni kukavički, već samo ljudski. Admiralova psiha također je načeta, njegov je lik također višedimenzionalan i daleko od toga da su mu autori isključivo skloni. Njegova je vizija ta koja će dovesti do Novoga, ali će u svome idealizmu otploviti suviše daleko prema zvijezdama i postati ljudima koji su ga dotad vjerno pratili opterećenje i izvor straha. Svako umjetničko djelo koje u svoje središte postavlja lik koji bi po svemu što kultura i civilizacija zahtijeva bio nepodoban, ako ne i štetan, cilja pridobiti recipijente na njegovu stranu te se publika nađe da navija za antijunaka. Kolumbo je svakako jedini atraktivni lik ove drame te je lako ostati zaveden njegovim apstraktnim idejama koje zvuče silno romantično, njegovim impresivnim umom i buntom, no istina je također da on gubi svoju ljudskost i postaje gorkom, opsjednutom, destruktivnom figurom s kojom je gotovo nemoguće emocionalno se povezati.

Kamo natrag? Trebamo naprijed! – Kamo naprijed? Naprijed je natrag!

U suvremenom kontekstu značenje ove predstave glasno odzvanja iz kazališne dvorane vezujući se za sve prisutnji osjećaj bezizlaznosti i deziluzioniranosti koju zasad nije popratila nikakva pozitivna pojava. Komad je angažiran, ali nije tendenciozan, kritičan je, ali gorak. Ipak, završne Admiralove riječi koje raskrinkavaju ispraznost svih onih formula koje su se dotad u drami ponavljale te relativno otvoreni kraj ipak ostavljaju prostora za nadu i poticaj. Krležin je završetak doista krvav – na jarbolu razapeti Admiral pokušava se otrgnuti te si u otimanju razdire rane vičući iz sveg glasa. No Medvešekova stilizirana verzija ostavlja posve drugačiji ton – uniforma će biti obješena na crvenom stijegu, ali čovjek koji je bio u uniformi išetat će naizgled rasterećeno iz dvorane, mirno i jasno izgovorivši posljednje riječi. Medvešek u ovoj izvrsnoj predstavi prati Krležu, ali mu se i suprotstavlja, oduzima, prerađuje, nadograđuje svojom umjetničkom vizijom i povijesnim iskustvom.

LAŽ! Narode! Sve je to laž! Svi ti tvoji viceadmiraleti i tvoji kontinenti i tvoja kompaktna većina!

